

УДК 726(476)

Культарвая архітэктурна Заходняй Беларусі

Харэўскі С. В.

Еўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт, Вільнюс (Літва)

Артыкул прысвечаны архітэктурна Заходняй Беларусі і культурнаму доўгдству на яе тэрыторыі ў 1915–1939 гг. як унікальнай з’яве ў гісторыі айчынай культуры, што адлюстравала духоўны патэнцыял, мастацкія ўплывы і тэхнічныя магчымасці першай паловы XX стагоддзя. Галоўная ўвага ў тэксце нададзена вызначэнню стылістычных асаблівасцяў, што склаліся ў гэтым рэгіёне і адлюстроўвалі агульнаеўрапейскія тагачасныя тэндэнцыі ў архітэктурна. Вызначаны асноўныя тэндэнцыі ў практыцы культурнага будаўніцтва і іх ідэяна-эстэтычныя накірункі, аўтар разглядае яго асаблівасці ў кантэксце мастацкай культуры Усходняй Еўропы.

Аўтарам аналізуецца разнастайныя архітэктурныя накірункі, што былі ўласцівыя для дадзенага рэгіёна ў канкрэтную эпоху, у сувязі з тагачасным рэлігійным жыццём і духоўным станаўленнем беларускай нацыі ва ўмовах нямецкага і польскага панавання ў Заходняй Беларусі, яе ізаляцыі ад астатняй часткі краіны. Шэраг стылістычных кірункаў адлюстроўваюць агульнаеўрапейскую тэндэнцыю, а з іншага боку – сведчаць пра адметнасць рэгіянальнага развіцця мастацкай культуры ва ўнікальных сацыяльна-палітычных умовах. Сярод іншага, сімptomатычным стаў факт стварэння беларускага нацыянальнага стылю ў культурным доўгдстве Лявонам Вітанам-Дубейкаўскім.

У артыкуле аналізуецца этапы з’яўлення архітэктурна, і ў першую чаргу – культурнай міжваеннага часу, вызначаны самыя адметныя помнікі, што характарызуюць розныя стылістычныя накірункі той эпохі. Асноўная ўвага аўтара засяроджана на аналізе ідэйных і мастацкіх перадумоваў стварэння ўнікальных храмаў – узораў архітэктурна розных стылістычных накірункаў, што мусілі адпавядаць патрабаванням культуры.

Ключавыя словы: архітэктурна, беларускі стыль, нацыянальны рамантызм, канструктывізм, Заходняя Беларусь.

(Искусство и культура. — 2012. — № 3(7). — С. 17-24)

Cult architecture of Western Belarus

Khareuski S. V.

European Humanitarian University, Vilnius (Lithuania)

The article is devoted to the architecture of Western Belarus as well as cult craft on its territory in 1915 – 1939 as a unique phenomenon in the history of national culture, which illustrated spiritual potential, art influence and technical possibilities of the early XX century. Main attention in the text is paid to identifying stylistic peculiarities, which were formed in the region and reflected general European architectural tendencies of that time. While pointing out basic tendencies in the practice of cult building as well as their idea and aesthetic directions, the author considers its peculiarities in the context of art culture of Eastern Europe.

The author considers different architectural trends, which were appropriate in a definite epoch in a given region in connection to the religious life and spiritual consolidation of Belarusian nation in conditions of German and Polish reign in Western Belarus, its isolation from the rest of the country. A number of stylistic trends reflect general European tendency and from a different point of view testify to the distinctness of regional development of art culture in unique social and political conditions. The fact of setting up Belarusian national style in cult craft by Leo Vitan-Dubyakouski became, among others, symptomatic.

The article analyzes stages of the evolution of architecture, first of all the cult one, of the interwar time, most outstanding monuments are singled out, which characterize different stylistic trends of that time. Main attention is drawn by the author to the analysis of idea and art preconditions of creating church images, which were to correspond the requirements of cults, applying at the same time the then technological possibilities, which made it possible to make unique samples of architecture of different stylistic trends.

Key words: architecture, Belarusian style, national romanticism, constructivism, Western Belarus.

(Art and Culture. — 2012. — № 3(7). — P. 17-24)

Папярэднія эпохі культурная архітэктурна займала цэнтральнае месца ў практыцы будаўніцтва, уасабляючы не толькі дасягненні тэхналогій, але і ўяўленні людзей пра светабудову. У XX ст.

культурная архітэктурна заняла прынцыпова іншае месца. Яе функцыя па-ранейшаму рэзка адрозніваецца ад прагматычных задач, напрыклад, жыллёвага або прамысловага будаўніцтва. Архітэктурныя

Адрас для карэспандэнцыі: e-mail: chareuski@gmail – С. І. Харэўскі

канцэпцыі найноўшага часу нечакана выяўляліся ў сакральных пабудовах. Бо не толькі неарамантыкі і неакласікі, але і функцыяналісты і каструктывісты зноў і зноў звярталіся да вечнае тэмы сакрума. XX ст. прадстаўляе нам шырокую палітру пабудоваў гэтага кшталту – ад працяглых святлом бетонных цэркваў Агюста Перэ да сатканых з цяжкіх светапатокаў капліцы ў Роншанэ Ле Карбюзье альбо капліцы Тэхналагічнага інстытута Саарынена ў Масачусетсе. Заходняя Беларусь стала тым краем, дзе гэтая традыцыя культавага дойлідства не перарывалася, а адначасова і краем, дзе ствараліся новыя стылі, апрабоўваліся агульнаеўрапейскія тэндэнцыі ў рэлігійнай архітэктуры.

Мэта дадзенага артыкула – класіфікацыя архітэктурных стыляў Заходняй Беларусі на падставе аналізу асноўных асаблівасцяў шырокага кола аб'ектаў культавага будаўніцтва 1915–1939 гг., выяўленне агульных рысаў і стылістычных адметнасцяў паасобных помнікаў праз вызначэнне іх месца ў гісторыі беларускай архітэктуры найноўшага часу.

Ідэйна-мастацкі кантэкст культавай архітэктуры Заходняй Беларусі. Культавая архітэктура народаў Расійскай імперыі, у склад якой тады ўваходзіла і Беларусь, з XX ст. увайшла ў эпоху росквіту ва ўсёй сваёй шматстылёвай і поліканфесійнай рознабаковасці, прадказваючы якасны прарыў праз розныя неастылі да новага ўзроўню ўсведамлення канструктыўна-тэхнічных магчымасцяў і разумення этнічных і рэлігійных традыцый. Але знешнія і ўнутраныя прычыны 1915–1917 гг. перарвалі гэтую павязь, спыніўшы развіццё культавай архітэктуры на тэрыторыі будучага СССР. У 1915 г. Заходняя Беларусь была занята нямецкімі войскамі, а пазней, калі ўвайшла ў склад Польшчы, стала рэгіёнам, дзе працягвалі развівацца традыцыі храмавага будаўніцтва і апрабоўвацца новыя еўрапейскія стылі. У акрэсленыя намі перыяд, да 1929 года, культавая архітэктура ў гэтым краі перажыла і ўнутраную стылістычную эвалюцыю і адчула на сабе агульнаеўрапейскія архітэктурна-мастацкія ўплывы.

Першая сусветная вайна, акупацыя нямецкай арміяй і войскамі Польшчы не перарвалі ў Заходняй Беларусі развіццё куль-

тавай архітэктуры, што набірала ўсё больш дынамізму ў пошуках арыгінальных форм і вобразаў, якія, з аднаго боку, павінны былі адпавядаць кананічным асаблівасцям адпаведнага культу, а з другой – адлюстравалі індывідуалістычную сутнасць культуры XX ст.

Істотным фактам фарміравання архітэктуры 1920–1930 гг. з'яўляюцца багатыя нацыянальныя традыцыі дойлідства. Менавіта ў гэты перыяд зараджаецца практыка рэстаўрацыі і кансервацыі помнікаў на строга навуковай аснове. Так, да прыкладу, быў узноўлены воблік фарнага касцёла ў Горадні (XV ст.), касцёла ў Гнезне (XV–XVI стст.), праведзена кансервацыя Лідскага, Краўскага і Навагрудскага замкаў.

Адначасова працягваюць плённа развівацца рэгіянальныя школы народнага драўлянага дойлідства (асабліва ў Паазер'і на Палессі), працягваючы шматвяковыя мясцовыя традыцыі. Гэта паўплывала і на фарміраванне нацыянал-рамантычнай плыні ў заходнебеларускіх землях, у якой у гэтыя гады намяціўся адыход ад умоўна-рэтраспектыўных прыёмаў перыяду мадэрна да стварэння вобраза храма, імкнення найбольш поўна і магутна ўвасабіць мясцовыя гістарычныя і мастацкія традыцыі.

Цягам 1915–1940 гг. культавое дойлідства Заходняй Беларусі, як і архітэктура наогул, перажыло некалькі этапаў стылістычнай і тэхнічнай эвалюцыі.

Першы этап, што цягнуўся ад 1905–1907 гг. і лагічна і эвалюцыйна звязаны з агульнарасійскімі тэндэнцыямі, характарызуецца імклівым ростам колькасці сакральных пабудоваў у рэтраспектыўным духу гістарызму. Гэты этап, што па інерцыі цягнуўся да пачатку 1920-х гг., характарызуецца вялікай колькасцю аб'ектаў, пабудаваных у розных неастылях – неагатычным, неарускім, неакласіцыстычным. Яскравымі прыкладамі гістарызму з'яўляюцца такія аб'екты, як касцёлы ў вёсках Канвельшкі (мал. 1) і Пеляса Воранаўскага раёна, Жукойні Жалядскія Астравецкага раёна, праваслаўная Свята-Крыжаўзвіжанская царква ў в. Вялікая Лысіца Нясвіжскага раёна, стараверская Траецкая царква ў в. Кублішчы Мёрскага раёна і г. д.

Беларускі стыль Дубейкаўскага і нацыянальны рамантызм. Адначасна адбываецца пошук новага тутэйшага стылю

ў рэчышчы нацыянальнага рамантызму. Гэты этап доўжыўся да канца 1920-х гг.

Выдатны ўнёсак у архітэкттуру міжваеннай эпохі зрабіў выбітны беларускі дойлід і грамадскі дзеяч Лявон Вітан-Дубейкаўскі. Пасля заканчэння Школы будаўнічых рамёстваў у Варшаве ён таксама вучыўся ў Пецябургу, скончыў Інстытут грамадзянскіх інжынераў. Да 1907 г. меў асабістае бюро ў Смаленску. Пабудаваў цэрквы ў Манастыршчыне і Вязьме, касцёл у Смаленску і капліцу на каталіцкіх могілках, а ў 1901 г. – фабрыку жалезабетонных вырабаў [2]. Пасля 1907 г. Дубейкаўскі выехаў на тры гады ў Парыж, дзе вучыўся ў вядомай Акадэміі архітэктурны (Ecole d'architecture) і атрымаў дыплом архітэктара-мастака (мал. 2). Пасля Парыжа ён вяртаецца ў Варшаву, а ў 1916 г. зноў аказваецца ў Пецябургу, дзе задумвае стварэнне беларускага стылю ў сакральнай архітэктурцы.

У 1916 г. ён стварае на замову ксяндза Будзькі праект для вёскі Янатруда Полацкага павета – менавіта ў беларускім стылі, які рэалізаваць не паспеў з прычын вайны. Але ў 1927-м і 1929-м гг. ён будзе велічны касцёл Пятра і Паўла над возерам у мястэчку Дрысвяты на Браслаўшчыне (мал. 3). І да сёння гэта – самы вялікі сакральны будынак з дрэва ў Беларусі. Менавіта ў ім Вітан-Дубейкаўскі ўвасобіў ідэю свайго беларускага стылю [2, 3, 11, 13].

Вялікі ўнёсак у развіццё нацыянальнай школы дойлідства, яе вывучэнне і зберажэнне помнікаў зрабіў польскі архітэктар Юліюш Клос. Калі Ю. Клос упершыню наведаў Браслаўшчыну ў другой палове 1922 г. у сувязі з працай над праектам Мяжанскага касцёла, ён звярнуў увагу на архайчную забудову часткі вёскі, асобныя гаспадарчыя будынкi, цікавыя з пункту гледжання традыцый народнага дойлідства. Найбольш адметныя аб'екты прафесар фатаграфавалі. У Гістарычным архіве Літвы зберагаюцца дзясяткі фотаздымкаў, зробленых Ю. Клосам на Браслаўшчыне, адметных помнікаў і мясцінаў Беларусі. Вельмі каштоўныя для сучасных даследчыкаў фотаздымкі цэнтральнай плошчы і сядзібы ў мястэчку Опса, забудовы Браслава XIX – пач. XX ст., крыжоў у наваколлі Браслава, архітэктурных помнікаў Друі. У 1929 г. ён кансультаваў працу В. Кешкоў-

скага па інвентарызацыі помнікаў рэгіёна. У 1930–1931 гг. Ю. Клос разам з С. Лорэнцам, Я. Булгакам і студэнтамі Віленскага ўніверсітэта прымае ўдзел у экспедыцыях па інвентарызацыі помнікаў Браслаўшчыны. Ён жа стаў праекцёршчыкам забудовы цэнтра Браслава, касцёла Маці Божай Анёльскай у Мяжанах (мал. 4) ды іншых аб'ектаў [11, 12].

Яшчэ напярэдадні Першай сусветнай вайны ў рамантычным духу балтыйска-вісянскага стылю слынным польскім дойлідам Юзафам Піем Дзеконьскім з Варшавы быў запраектаваны касцёл Яна Хрысціцеля для мястэчка Мсцібаў, што на Ваўкавышчыне (мал. 5), які быў дабудаваны толькі ў пачатку 1920-х гг. Сёння гэты храм – унікальны і адметны прыклад тагачаснай інтэрпрэтацыі рэгіянальнай архітэктурнай спадчыны [6, 8, 10].

Вітан-Дубейкаўскі, Клос, Дзеконьскі ды іншыя дойліды спрычыніліся да стварэння нацыянальна-рамантычнай плыні ў кultaвай архітэктурцы.

У пошуках новага стылю. Блізкім да нацыянальнага рамантызму, паводле форматворчых і эстэтычных задач, быў тагачасны стиль мадэрн. Для стварэння адметнага тутэйшага стылю ў драўляным дойлідстве, што меўся выразна прадставіць новы вобраз у спалучэнні з традыцыйнымі кultaвымі задачамі, ён выдатна падыходзіў. Прыклад – праваслаўная Пакроўская царква ў вёсцы Асінагародак Пастаўскага раёна, касцёлы ў вёсках Дайлідкі Смаргонскага і Руда Яворская Дзятлаўскага раёнаў [6, 10].

У межах нацыянал-рамантызму развіваліся ў 1920–30 гг. і інтэрпрэтацыі барока. Тут архітэктары адышлі ад фармальнага разумення марфалагічных прыкмет стылю XVI–XVIII стст. Да 1920-х гг. з'явілася разуменне яскравых асаблівасцяў беларускага барока (у тым ліку і віленскага барока), адрознення архітэктурных школ Беларусі ад іншых рэгіёнаў Еўропы. «Неабарока», абапіраючыся на дэкаратыўна-пластычныя формы ўласнай архітэктурнай спадчыны, актыўна іх прапагандавала, найперш у грамадскім будаўніцтве (ваяводскія канторы, паштамты, вакзалы, напрыклад, у Слоніме, Смаргоні і г. д.). Барочны неарамантызм характэрны, прыкладам, для будынкаў ваеннага ведамства ў Слоніме, пабудаваных у пачатку 1920-х г. паводле

Мал. 1.

Мал. 2.

Мал. 3.

Мал. 4.

Мал. 5.

Мал. 6.

Мал. 7.

Мал. 8.

Мал. 9.

Мал. 10.

Мал. 11.

праекта архітэктараў В. Векера і З. Тарасіна [7]. Гэтыя будынкi створаны паводле новай канструктыўнай схемы. Рацыянальная свабодная планіроўка спалучалася ў іх з рэтраспектыўнымі архітэктурнымі элементамі, запазычанымі са спадчыны XVII–XVIII стст.

Касцёлы ў духу новага барока паўсталі ў Солах, Баранавічах, Налібоках, Дараве, Ваверцы, Анжадове ды ў іншых мясцовасцях [3]. Яркім прыкладам неабарока можа служыць касцёл Найсвяцейшага Сэрца Ісуса ў Пелішчы Камянецкага раёна (мал. 6). Ён быў пабудаваны ў 1934 г. паводле праекта 1929 г. інжынера-архітэктара Браніслава Нелюбовіча з Брэста і рэпрэзентуе сабою стылізатарскі накірунак гістарызму. Рознавялікія аб'ёмы касцёла – малельная зала, бакавыя сакрысты і алтарная частка – перакрытыя агульным дахам. Галоўны фасад вылучаецца вежай-званіцаю, што таксама лучыцца з асноўным аб'ёмам суцэльным дахам. Уваход у храм аформлены ў выглядзе манументальнага партала з барочным картушам.

Паралельна нарастаюць тэндэнцыі функцыяналісцкага кшталту, што са сферы свецкага грамадскага і жыллёвага будаўніцтва (казармы, банкі, вілы і г. д.) пранікаюць у культавую архітэктуру [1]. Спецыфіка розных культаў ва ўзаемадзеянні з канструктывізмам прыводзіла да стварэння выразных узораў тагачаснага стылю. Для гэтага рацыяналістычнага накірунку характэрныя максімальная мэтазгоднасць планіровачных рашэнняў і канструкцый, дакладная адпаведнасць будынка яго прызначэнню, эканамічнасць будаўніцтва. Мастацкая выразнасць праявілася праз аскетызм форм. Будынкам былі ўласцівыя геаметрычнасць аб'ёмаў, кантраст глухіх паверхняў сцен з вялікай плошчай шклення, плоскія дахі, гарызантальныя вокны, часам адкрытыя апоры на ніжніх паверхх. У новых храмах увасаблялася квінтэсэнцыя не толькі таго або іншага рэлігійнага вучэння, але і архітэктурнага вобраза, перададзенага праз канструкцыю, унітарнасць якой максімальна адпавядала духу найноўшага часу. Канструктывізм пакінуў заўважны след у архітэктуры 1920–1930 гг., у канцы 1930-х гг. дамінуючы ў грамадзянскім будаўніцтве. У рэчышчы канструктывізму і функцыяналізму былі ўзведзеныя царква

Усіх Святых у вёсцы Дольная Рута (мал. 7), пабудаваная ў 1935 г., дзе новыя матэрыялы выкарастаныя ў псеўдавізантыйскім духу, касцёлы ў Давыд-Гарадку Столінскага раёна, Антопалі Драгічынскага раёна, Нагорнае Клецкага раёна і інш. Яркім прыкладам тут з'яўляецца таксама былая лютэранская кірха ў Брэсце. Яна была пабудаваная ў 1938 годзе ў цэнтры горада і да сёння з'яўляецца адной з самых значных старых гарадскіх дамінант. Праект кірхі быў складзены архітэктарам Юзафам Бараньскім. Але гэты храм служыў свайму прызначэнню нядоўга. Натуральна, па вайне храм быў зачынены, але ацалёў (мал. 8). Таксама паводле праекта вядомага брэсцкага дойліда Юзафа Бараньскага, выкладчыка малюнка, архітэктуры і геаметрыі ў Тэхнічнай школе, дзяржаўнага ўпаўнаважанага архітэктара, быў пабудаваны вялікі манументальны касцёл на прадмесці Граеўка. Новы касцёл быў пабудаваны ў 1932 годзе і асвечаны ў імя Найсвяцейшага Сэрца Пана Езуса. Як і вышэйпералічаныя аб'екты Бараньскага, храм быў пабудаваны ў стылі канструктывізму. Гэта самая буйная ў Беларусі помнікі сакральнага дойлідства ў гэтым стылі. Бараньскі тасама праектаваў у Брэсце розныя значныя аб'екты, з якіх захаваліся цяперашні будынак чыгуначнага каледжа, гарадская бальніца, будынак філармоніі, тэатра, некалькіх брэсцкіх асабнякоў.

Вельмі цікавым і адметным паводле свайго канструктыўнага вырашэння з'яўляецца царква Раства Багародзіцы ў вёсцы Явар, што на Дзятлаўшчыне. Храм быў пабудаваны ў 1933 годзе. Аснову ягонае канструкцыі складае муроўка з бетонных блокаў з выкарыстаннем у падмурку бетоннай апалубкі і часткова каркаснай канструкцыі з жалезабетону пры вывадзе дэталей інтэр'еру. Гэты храм мае выразную трох'ярусную кампазіцыю, што складаецца з прастакутных у плане, перакрытых двухсхільнымі стрэхамі аб'ёмаў прытвору з бабінцам, зальнага аб'ёму і алтарнай часткі з рызніцай.

Паралельна з канструктывізмам рэакцыя на мадэрнізацыю культавой архітэктуры нараджае імкненне да рэанімацыі неастыляў, у першую чаргу класіцыстычнага і неагатычнага накірункаў. Гэтая тэндэнцыя знайшла шырокае ўвасабленне ў будаўнічай практы-

цы. Шэдэўрам беларускага неакласіцызму стаў баранавіцкі Свята-Пакроўскі сабор (мал. 9). Ён быў узведзены на працягу сямі гадоў, з 1924 па 1931 г., паводле праекта варшаўскага архітэктара Мікалая Абалонскага. 23 жніўня 1928 года мітрапаліт Дыянісій перадаў у Баранавічы іканастас з колішняй дамавой царквы Варшаўскага каралеўскага замка, 4 абразы на цынку, 7 двухстворкавых дубовых дзвярэй. Асноўны аб'ём бажніцы – чатырохслуповы ў плане куб з прымыкаючымі да яго трыма паўкруглымі апсідамі, пакрыты вялікім (найбольшым па тым часе ў краі) купалам з шасцю круглымі люкарнамі па ўсім дыяметры, якія наскрозь асвятляюць пакупальную прастору інтэр'ера. 20 лістапада 1928 года на храме былі ўрачыста ўсталяваныя купалы. Купал (у трэць сферы) сканструяваны ў дзве абалонкі, увянчаны шарам з крыжам. Да 1931 года адбываліся працы ў сярэдзіне царквы, аздабляліся іканастасы, выкладалася мазаіка, прывезеная з Варшавы. Першапачаткова гэтая мазаіка знаходзілася ў Варшаўскім саборы Аляксандра Неўскага, які быў найвялікшым і найвышэйшым будынкам у польскай сталіцы. Мазаічныя пано былі вырабленыя паводле эскізаў славутых расійскіх мастакоў у майстэрні сlynнага майстра-мазаічыста Уладзіміра Фралова ў Пецярбургу. Пасля здабыцця незалежнасці ў 1918 годзе ў Польшчы ўзнікла дыскусія, што рабіць з гэтым саборам. На пастанову разабраць храм паўплывала польска-савецкая вайна 1919–1920 гадоў. На працягу 1926–1927 гг. карпатліва закансерваваныя мазаікі былі перавезены з Варшавы ў Баранавічы (мал. 10). Зробленыя ў сталіцы Расіі і адслужыўшы сваё ў сталіцы Польшчы, гэтыя шэдэўры мазаічнага рамяства знайшлі прыстанак у Беларусі. Мазаіка В. Васняцова «Маці Божая з малым Хрыстом», фрагмент некалі вялікай кампазіцыі «Пра цябе радуемся», змешчаная ў канцы апсіды, у алтарнай частцы. Мазаіка «Спас з данатарам» у тымпане франтона паўднёвага портыка і «Дэісус» у портыку з поўначы вырабленыя па кардонах М. Кошалева. Па кардонах акадэміка М. Бруні зробленыя мазаікі «Маці Божая з анёлам» (у інтэр'еры над паўднёвым уваходам), а таксама фрагмент кампазіцыі «Сабор архістраціга Міхаіла»

(у тымпане паўночнага портыка). У інтэр'еры сабора ёсць таксама яшчэ дзве мазаікі В. Думітрашкі: на паўночным стаўпе – выява мітрапаліта Алексія, на паўднёвым – Іосіфа Валоцкага. Па сваіх маштабах мазаічны цыкл у Баранавічах не мае роўных у Беларусі [1, 4, 8]. 4 кастрычніка 1931 года Баранавіцкі сабор Пакрова Багародзіцы быў асвечаны архіепіскапам Гродзенскім і Наваградскім Алексіем.

Таксама ў духу неакласіцызму былі ўзведзеныя царква ў Альберціне пад Слонімам, касцёлы святых апосталаў Пятра і Паўла ў Камянцы Брэсцкай вобласці і Любчы Гродзенскай вобласці, сінагога ў Пінску і г. д.

У 1915–1930-я гг. XX ст. у Заходняй Беларусі ўзводзіліся храмы розных канфесій. Былі пабудаваны стараверскія царквы ў мястэчку Відзы, у вёсках Акунёва, Кукляны, Мікалаёнцы, Астравішкі, Буеўшчына ў Мёрскім, Пастаўскім і Браслаўскім раёнах. Найбольш адметная з іх – царква Святога Мікалая ў вёсцы Мікалаёнцы (мал. 11), што на Браслаўшчыне [11]. У яе архітэктуры таксама адчуваецца ўплыў стылю мадэрн. Было пабудавана некалькі сінагог і юдэйскіх малельных дамоў, а таксама мусульманскія мячэці ў Відзах, Асмолаве, Глыбокім, Клецку ды інш.

У Заходняй Беларусі да 1939 года дзейнічалі 446 касцёлаў, 542 царквы, 387 сінагог, 14 манастыроў. Святарскую паслугу выконвалі 617 каталіцкіх, 606 праваслаўных святароў, 293 рабіны, 17 мулаў [12]. Савецкая ўлада, прапагандуючы атэізм, распачала змаганне з рэлігіяй, у выніку чаго многія храмы былі занядбаныя, перабудаваныя і прыстасаваныя да іншых мэтаў. Тут варта дадаць, што сёння немагчыма знайсці і архіўных матэрыялаў таго часу. Імкнучыся выкрасліць эпоху да 1945 г. з памяці насельніцтва Беларусі, улады вынішчылі ўсё, што магло напаміць дакументальна аб тым часе. Частка архіваў прапала ўжо ў 1939 г. пры імкненні іх эвакуіраваць, пазней не звярталася ўвага на іх патэнцыянальную каштоўнасць і аб іх захаванні ніхто не клапаціўся. Пасля Другой сусветнай вайны новая культавая архітэктура ў Беларусі, як адзін з тыпаў сучаснага будаўніцтва, перастала існаваць увогуле да 1991 года. Архітэктура Заходняй Беларусі амаль не знайшла адлюстравання ў спецыялізаваных выданнях. Не было

і спецыяльных даследванняў па гэтай тэме. У гэтым і заключаецца галоўная складанасць працы над матэрыялам.

Заклучэнне. Сёння, у працэсе духоўнага адраджэння, зноў мы звяртаем свой позірк на той унікальны досвед, што атрымала Беларусь у XX стагоддзі, амаль палову якога яна была падзеленая папалам, існуючы ў дзвюх розных палітычных, сацыяльных і культурных сістэмах. Сведчанне таму і вялікая колькасць культавых помнікаў мінулага стагоддзя, што захаваліся да нашых дзён. Шмат дзе ў Заходняй Беларусі яны актыўна фарміруюць і вобраз, і структуру населеных пунктаў. Іх вывучэнне, класіфікацыя, даследаванне стылістычных уплываў актуальныя і з прычыны малай вывучанасці, і з прычыны іх цяперашняга функцыянальнага выкарыстання. Вялікая колькасць аб'ектаў храмавага будаўніцтва засталася ў выглядзе праектнай дакументацыі з розных прычын, перадусім – з прычыны пачатку вайны ў 1939 г. Відавочна, што асноўная даследчая праца, у тым ліку і архіўная, яшчэ наперадзе.

ЛІТАРАТУРА

1. Архітэктура Беларусі. – Мінск, 1993. – С. 34, 67, 86.
2. Vitan Kvetka. Liavon Vitan-Dubiajkoŭski. – New York, 1954. – С. 5–7; 12–13.
3. Гліннік, В. Л. Вітан-Дубейкаўскі: старонкі біяграфіі / В. Гліннік // *Строительство и архитектура Белоруссии*. – 1991. – № 5. – С. 40–44.
4. Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Брэсцкая вобласць. – Мінск, 1984.
5. Караткевіч, В. Б. Помнікі Слоніма / В. Б. Караткевіч, А. М. Кулагін. – Мінск, 1983. – С. 25, 35.
6. Kalamajska-Saeed Maria. Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa nowogrodzkiego. – Kraków, 2006. – С. 301–306.
7. Кулагін, А. М. Каталіцкія храмы на Беларусі / А. М. Кулагін. – Мінск, 2000. – С. 103–104, 120.
8. Кулагін, А. М. Праваслаўныя храмы на Беларусі / А. М. Кулагін. – Мінск, 2002. – С. 17–28.
9. Харэўскі, С. Архітэктура і рэлігійнае жыццё ў Заходняй Беларусі 1915–1939 гг. / С. Харэўскі // *Працэсы ўрбанізацыі ў Беларусі: XIX – пачатак XXI ст.: зб. навук. артыкулаў*. – Гродна: ГрДУ імя Я. Купалы, 2010. – С. 298.
10. Харэўскі, С. Беларускі стыль у будаўніцтве 1921–1939 гг. (Лявон Вітан-Дубейкаўскі) / С. Харэўскі // *Białoruskie Zeszyty Historyczne*. Беларускі гістарычны зборнік. – Białystok, 2002. – № 18. – С. 206–212.
11. Шыдлоўскі, К. Архітэктурная спадчына Браслаўшчыны / Гісторыка-архітэктурны нарыс // К. С. Шыдлоўскі. – Мінск, 1996.
12. Шыдлоўскі, К. Дзейнасць архітэктара Юліуша Клоса на Браслаўшчыне / К. Шыдлоўскі // *Przegląd Wschodni*. – 2001. – Т. VII. – З. 4(28). – С. 28.

Паступіў у рэдакцыю 31.05.2012 г.